

**ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ЦЕНТР ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПРОСВІТИ “АЛЬМЕНДА”»**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Головою ГО «Центр громадянської
просвіти “Альменда”»
Наказом № 7 від «25» серпня 2026 р.
Суляліною М.С.

**ПРОГРАМА
підвищення кваліфікації педагогічних працівників
«Дитина з досвідом окупації в класі: як навчати без упереджень,
стигматизації та ретравматизації»**

Київ – 2026

Розробник(и): ГО «Центр громадянської просвіти “Альменда”» (Потапова В. І., експерт ГО «ЦГП “Альменда”», медіапедагог, андрогог, керівниця напрямку національної адвокатури).

Напрямок підвищення кваліфікації: Розвиток професійних компетентностей педагогічних працівників для організації безпечного, нестигматизувального та діалогічного освітнього середовища, розвитку критичного мислення для роботи з політичними й історичними наративами, психосоціальної підтримки учнів у межах компетентності педагога та взаємодії з дітьми з різним досвідом війни.

Розроблено з урахуванням типової програми: [Типова програма](#) підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які здійснюють освітній процес у другому циклі базової середньої освіти, за темою «Навчання в умовах викликів: інструменти подолання освітніх втрат і підтримки учасників освітнього процесу».

Термін дії програми: 25.08.2026 року по 31.10.2026 року.

Рецензенти:

Мелешенко Т.В., професор кафедри методології та методики навчання суспільних дисциплін Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Бакка Т.В., доцент кафедри методології та методики суспільних дисциплін Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Шарагіна О.В., директор ННІ філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність програми зумовлена сучасними викликами у сфері внутрішнього переміщення, соціальної інтеграції дітей і молоді та подолання наслідків збройної агресії проти України. Програма розроблена з урахуванням положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», [Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2030 року та операційного плану заходів з її реалізації у 2026-2028 роках](#).

Її зміст спрямований на виконання завдань зі зміцнення соціальної згуртованості, розвитку діалогу та ненасильницької комунікації з обов'язковим урахуванням викликів, пов'язаних із тимчасово окупованими територіями та збройною агресією проти України. У цьому контексті особливої актуальності набуває системне підвищення кваліфікації педагогічних працівників і розвиток професійних компетентностей, необхідних для безпечної та нестигматизувальної взаємодії з дітьми з різним досвідом війни, роботи зі складними наративами, підтримки діалогу та формування соціальної згуртованості в освітньому середовищі.

Програма підвищення кваліфікації «Дитина з досвідом окупації в класі: як навчати без упереджень, стигматизації та ретравматизації» розроблена для професійного розвитку педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, які працюють із дітьми з різним досвідом війни, зокрема з досвідом перебування на тимчасово окупованих територіях України.

Програма підготовлена відповідно до [Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 800 \(зі змінами\)](#), та з урахуванням Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затвердженого [наказом Міністерства освіти і науки України від 29 серпня 2024 року № 1225](#).

Цільова група: Учителі закладів загальної середньої освіти всіх предметних спеціальностей, класні керівники, інші педагогічні працівники; представники адміністрацій ЗЗСО (Повна загальна середня освіта: початкова, базова середня та профільна середня освіта).

Обсяг (тривалість): 0,5 кредиту ЄКТС (15 годин загального навчального навантаження). А саме: 8 годин синхронної онлайн-роботи; 6 годин самостійної роботи; 1 година контрольної роботи.

Особливості реалізації програми: передбачено інтенсивний короткостроковий курс за окремим графіком суб'єкта підвищення кваліфікації для п'яти навчальних потоків для пріоритетних областей України за кількістю ВПО. Програма буде реалізовуватися повторно для окремих навчальних потоків.

Навчання здійснюється дистанційно (Zoom та/або інша платформа, визначена суб'єктом підвищення кваліфікації) та поєднує синхронні й асинхронні компоненти. Програма реалізується як практико-орієнтоване навчання дорослих із використанням коротких змістових блоків та активного відпрацювання педагогічних рішень.

Форма (форми) підвищення кваліфікації: Дистанційна (онлайн-навчання із синхронними та асинхронними компонентами).

Мета підвищення кваліфікації: Сформувати у педагогічних працівників базове розуміння впливу окупаційного освітнього середовища на дитину та надати практичні предметно-методичні й емоційно-етичні інструменти для створення безпечного, нестигматизувального освітнього середовища, роботи зі складними політичними та історичними наративами, розвитку діалогу й ненасильницької комунікації між дітьми з різним досвідом війни та зміцнення соціальної згуртованості з урахуванням викликів, пов'язаних із тимчасово окупованими територіями та збройною агресією проти України.

Завдання підвищення кваліфікації:

сформувати розуміння особливостей функціонування окупаційного освітнього середовища та його можливого впливу на світогляд, поведінку, ідентичність й освітній досвід дитини;

поглибити знання щодо механізмів русифікації, політичної індоктринації та мілітаризації дітей і молоді на тимчасово окупованих територіях;

сформувати навички критичного аналізу та декодування політичних, історичних та інших маніпулятивних наративів;

відпрацювати способи реагування на провокаційні або конфліктні висловлювання учнів без практик «перевиховання», звинувачення чи стигматизації;

поглибити розуміння вікових особливостей формування ідентичності, базових психологічних потреб та можливих наслідків тривалого стресу для навчання й поведінки дитини;

сформувати навички травма-інформованої та чутливої педагогічної взаємодії в межах професійної компетентності вчителя;

надати інструменти запобігання стигматизації, мови ворожнечі, колективної відповідальності та поляризації в учнівському колективі;

сформувати практичні навички організації безпечного діалогу, ненасильницької комунікації та взаємодії між дітьми з різним досвідом війни;

визначити професійні межі педагогічної підтримки та алгоритми взаємодії з психологічною службою, адміністрацією закладу освіти та родиною дитини.

Перелік компетентностей¹, що вдосконалюватимуться:

Код і компетентність	Компоненти, на які спрямована програма
A2. Предметно-методична компетентність	<p>A2.1. Здатність моделювати зміст освіти відповідно до обов’язкових результатів навчання здобувачів освіти, визначених державними стандартами освіти</p> <p>A2.2. Здатність формувати і розвивати в здобувачів освіти ключові компетентності і наскрізні вміння, визначені державними стандартами освіти</p> <p>A2.4. Здатність добирати і використовувати сучасні й ефективні методики і технології навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти</p> <p>A2.5. Здатність формувати ціннісні ставлення в здобувачів освіти</p>
A3. Інформаційно-цифрова компетентність	A3.1. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею в професійній діяльності
B1. Психологічна компетентність	<p>B1.1. Здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові й індивідуальні особливості здобувачів освіти, їхній психоемоційний стан</p> <p>B 1.2. Здатність використовувати стратегії роботи зі здобувачами освіти, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я-ідентичності</p> <p>B 1.4. Здатність формувати спільноту здобувачів освіти, у якій поважають і враховують права кожного</p>
B2. Емоційно-етична компетентність	<p>B2.1. Здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття, емоції, потреби та емоційні стани інших учасників освітнього процесу, керувати власними емоційними станами</p> <p>B2.2. Здатність конструктивно й безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу</p> <p>B2.3. Здатність усвідомлювати й поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі</p>
B3. Компетентність педагогічного партнерства	B3.1. Здатність до суб’єкт-суб’єктної взаємодії із здобувачами освіти в освітньому процесі

¹ Програма спрямована на вдосконалення професійних компетентностей відповідно до Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024)

Код і компетентність	Компоненти, на які спрямована програма
В1. Інклюзивна компетентність	В1.3. Здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного здобувача освіти з урахуванням вікових та інших індивідуальних особливостей
В2. Здоров'язбережувальна компетентність	В2.1. Здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу
Г2. Організаційна компетентність	Г2.2. Здатність організовувати різні види й форми навчальної та пізнавальної діяльності здобувачів освіти
Г3. Оцінювально-аналітична компетентність	Г3.2. Здатність аналізувати результати навчання здобувачів освіти
Д1. Здатність до навчання впродовж життя	Д1.3. Здатність до інноваційної діяльності Д1.3.УЗ. Інтегрувати інновації у власну педагогічну практику

Очікувані результати підвищення кваліфікації:

Після завершення програми учасник / учасниця:

пояснює основні механізми трансформації освітнього середовища на тимчасово окупованих територіях та їх можливий вплив на дітей;

не отожднює дитину з політикою держави-окупанта або з нав'язаними їй політичними та історичними наративами;

розпізнає ознаки маніпулятивного політичного чи історичного наративу та застосовує алгоритм його критичного аналізу;

переводить провокаційні або маніпулятивні твердження у формат дослідницького питання та педагогічно керованого діалогу;

критично оцінює інформаційні джерела та добирає безпечні способи роботи з чутливим навчальним і медійним контентом;

враховує вікові та індивідуальні особливості учнів, можливі прояви тривалого стресу та базові психологічні потреби, не підміняючи педагогічну підтримку психологічною діагностикою;

застосовує принципи травма-інформованої, чутливої та нестигматизувальної педагогічної взаємодії;

використовує методики діалогу, емпатичного слухання та ненасильницької комунікації у складних і поляризованих ситуаціях;

запобігає стигматизації, мові ворожнечі та практикам колективної відповідальності в учнівському колективі;

визначає межі професійної відповідальності педагога та ситуації, які потребують залучення психологічної служби, адміністрації закладу освіти або родини;

проектує педагогічні дії та спільні активності, що сприяють довірі, взаємодії та соціальній згуртованості між дітьми з різним досвідом війни.

Система та критерії оцінювання результатів підвищення кваліфікації:

Оцінювання результатів навчання включає вхідне діагностичне оцінювання, оцінювання виконання обов'язкових навчальних активностей та підсумкове оцінювання.

Вхідне оцінювання проводиться на початку навчання з метою визначення початкового рівня знань і розуміння учасниками ключових питань Програми. Його результати мають виключно діагностичний характер, використовуються для порівняння з результатами підсумкового оцінювання та не впливають на успішність проходження Програми.

Критеріями успішного проходження Програми є:

1. Участь у двох синхронних навчальних сесіях, що передбачає:
 - присутність під час навчальних сесій;
 - участь у передбачених Програмою практикумах, аналізі кейсів, обговореннях та інших навчальних активностях.
2. Виконання всіх завдань самостійної роботи, передбачених Програмою. Завдання самостійної роботи оцінюються за принципом «виконано / не виконано».

Завдання вважається виконаним, якщо учасник / учасниця:

- виконав / виконала його у повному обсязі відповідно до інструкції;
- демонструє розуміння змісту відповідної теми;
- застосовує запропоновані в межах Програми алгоритми та інструменти;
- пропонує педагогічно доцільні рішення, що відповідають принципам безпечної, чутливої та нестигматизувальної взаємодії;
- враховує межі професійної компетентності педагога та, за потреби, необхідність залучення психологічної служби, адміністрації закладу освіти або родини.

3. Проходження підсумкового оцінювання у формі тесту.

Максимальна кількість балів за підсумковий тест становить 100 балів. Мінімальний результат для успішного проходження підсумкового оцінювання становить 60 балів.

Програма вважається успішно завершеною за умови одночасного виконання всіх трьох вимог: участі у двох синхронних навчальних сесіях,

виконання всіх обов'язкових завдань самостійної роботи та отримання не менше 60 балів зі 100 за результатами підсумкового тестування.

Документ про підвищення кваліфікації:

За результатами успішного проходження програми ГО «Центр громадянської просвіти “Альменда”» видає учаснику / учасниці *сертифікат про підвищення кваліфікації*. Відомості про програму та видані документи вносяться відповідно до чинного законодавства та функціональних вимог системи суб'єктом підвищення кваліфікації до державної інформаційно-комунікаційної системи підтримки та забезпечення професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників («Вектор»).

У сертифікаті зазначаються відомості, передбачені чинною редакцією Порядку № 800, зокрема: повне найменування суб'єкта підвищення кваліфікації; тема / найменування програми; обсяг; ПІБ особи, яка підвищила кваліфікацію; опис досягнутих результатів навчання; дата видачі та обліковий запис документа; відомості про особу, яка підписала документ.

Оскільки ГО «ЦПП “Альменда”» є іншим суб'єктом підвищення кваліфікації у розумінні Порядку № 800, *результати підвищення кваліфікації визнаються рішенням педагогічної (вченої) ради відповідного закладу освіти у випадках і порядку, визначених чинним законодавством*.

Вартість: Безоплатно для учасників у межах реалізації проєкту «Крейда і куля: де перетинаються освіта і війна» за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження».

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Програмою передбачено проведення вебінарів 8 годин синхронної онлайн-роботи (лекції та практичні заняття); 6 годин самостійної роботи; 1 година контрольної роботи у формі підсумкового тестування.

Особливістю (вид діяльності) є поєднання теоретичної роботи та практикуми, аналіз кейсів, самостійна та контрольна робота.

Самостійна робота забезпечує перенесення змісту першого модуля у професійну практику та підготовку до другої сесії.

Підсумкові заходи – Проходження вихідного оцінювання (тест).

Зміст програми складається з 2 модулів та взаємопов'язаних тем. На етапі завершення навчання за Програмою слухачі складають підсумковий тест із 20 питань. Максимальна кількість балів, яку можуть отримати

учасники, – 100 балів. Прохідний бал – 60. Учасники, які успішно пройшли навчання та склали підсумковий тест, отримують свідоцтво / сертифікат.

Кількість годин, що відводиться на засвоєння змісту Програми, складає 15 годин, з них: 5 години – лекційні заняття, 3 години – практична робота, 6 годин – самостійна робота, 1 год – контрольні заходи.

Навчально-тематичний план

Назва навчальних тем	Кількість годин				
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Контрольні заходи	Усього
МОДУЛЬ 1. Окупаційне освітнє середовище та робота з нав'язаними політичними й історичними наративами					
Тема 1.1. Дитина в окупаційному освітньому середовищі: механізми впливу та наслідки	1		1		1
Тема 1.2. Практичний кейс «Що робити вчителю?»		1	1		1
Тема 1.3. Політичні та історичні наративи: як вони працюють			2		1
Тема 1.4. Практикум: методика роботи вчителя з нав'язаними наративами	1	1			1
Разом за модулем	2	2	4		10
МОДУЛЬ 2. Безпечна взаємодія, подолання стигматизації та педагогічна підтримка дитини з досвідом окупації					
Тема 2.1. Досвід окупації: ідентичність, довіра та базові психологічні потреби	1				1
Тема 2.2. Стигматизація та чутлива комунікація.	1				1
Тема 2.3. Травма-інформована педагогіка у щоденній практиці.	1		1		1

Тема 2.4. Відновлення довіри та робота з класом.		1	1		1
Разом за модулем	3	1	2		6
Підсумкові заходи				1	1
Усього	5	3	6	1	15

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1. Окупаційне освітнє середовище та робота з нав'язаними політичними й історичними наративами

Організаційна частина. Представлення програми, визначення очікувань, вхідне оцінювання, вступний педагогічний кейс.

1. **Дитина в окупаційному освітньому середовищі:** трансформація програм, мови, підручників, символічного простору та позашкільних практик; русифікація, політична індоктринація, мілітаризація; молодіжні рухи, візуальний і цифровий контент, символіка та гейміфікація; можливий вплив на світогляд, поведінку й самоідентифікацію.
2. **Практичний кейс «Що робити вчителю?»:** учень із досвідом навчання на ТОТ повторює нав'язаний наратив, а інші учні переходять до звинувачень.
3. **Політичні та історичні наративи:** поняття наративу і гранд-наративу «руський мир»; образ минулого, «свого» і «ворога»; емоційні тригери; ключові російські наративи щодо України; підміна понять, вибіркове використання фактів, мова ворожнечі.
4. **Практикум:** декодування фрагмента навчального або медійного матеріалу за наданим алгоритмом; переведення конфліктного твердження у дослідницьке питання.

Підсумки й місток до Сесії 2. Фіксація ключових дій педагога та коротка рефлексія.

МОДУЛЬ 2. Безпечна взаємодія, подолання стигматизації та педагогічна підтримка дитини з досвідом окупації

Вступ і місток із Сесією 1. Рефлексія та онлайн-опитування: «Що для вчителя є найскладнішим у роботі з дитиною з досвідом окупації?».

1. **Досвід окупації: ідентичність, довіра та базові психологічні потреби.** Вікові особливості формування ідентичності й довіри; потреби у безпеці, приналежності, передбачуваності та визнанні;

можливі механізми маніпуляції цими потребами; захисні механізми дитячої психіки; фактори вразливості та стійкості.

2. **Стигматизація та чутлива комунікація.** Стереотипи щодо дітей і родин з ТОТ; ризик колективної відповідальності; небезпечні запитання та оцінні формулювання; конфіденційність; взаємодія з родиною. Вправа «Так краще не говорити / Як сказати професійно».
 3. **Травма-інформована педагогіка у щоденній практиці.** Можливі прояви тривалого стресу; відмінність між педагогічним спостереженням і психологічною діагностикою; безпека, передбачуваність, право вибору та партнерство; чутливий контент і альтернативні завдання; реагування на сильні емоційні реакції; професійні межі та перенаправлення до фахівців.
 4. **Відновлення довіри та робота з класом.** Правила безпечного діалогу; робота з поляризованими позиціями; педагог як фасилітатор, а не суддя; взаємодія дітей із ТОТ, ВПО, дітей військовослужбовців і ветеранів та інших учнів; спільна діяльність без примусового «примирення»; роль школи, родини та психологічної служби.
- Практикум «Складна ситуація в класі».** Робота в малих групах: перша реакція педагога; ризики; дії, яких слід уникати; подальша комунікація з дитиною та класом; умови залучення психолога, адміністрації чи родини.

Підсумки та вихідна рефлексія. Фіксація ключових кроків учителя, презентація методичного пакета та інструкція до підсумкового контролю.

3.1. Орієнтовний перелік практичних завдань

1. Аналіз педагогічних ситуацій і кейс-метод;
2. Декодування навчальних і медійних матеріалів;
3. Практикуми та моделювання педагогічних рішень;
4. Самостійне опрацювання інтегрованих педагогічних кейсів.

3.2. Орієнтовний перелік питань для самостійного опрацювання

Завдання	Орієнтовний час	Результат
Опрацювання методичних матеріалів про окупаційне освітнє середовище, індоктринацію, мілітаризацію, ідентичність та соціальну згуртованість	2 год	Короткі рефлексивні нотатки / відповіді на контрольні запитання
Аналіз запропонованого навчального або медійного матеріалу за алгоритмом декодування політичного наративу	2 год	Заповнена картка «Як декодувати політичний наратив»

Завдання	Орієнтовний час	Результат
Розв'язання педагогічного кейсу: формулювання першої реакції, безпечної рамки для класу та способів подальшої роботи	2 год	Короткий письмовий алгоритм педагогічного реагування

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (зі змінами, зокрема внесеними постановою КМУ від 22.10.2025 № 1343, що застосовуються з 01.07.2026).
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 № 1225 «Про затвердження професійного стандарту “Вчитель закладу загальної середньої освіти”».
3. Закон України «Про освіту».
4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».
5. Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2030 року
6. Операційний план заходів з реалізації у 2026–2028 роках Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2030 року.

Основна література

1. Сергієнко В. С. Методичні рекомендації щодо відновлення української системи освіти на деокупованих територіях для керівників і педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. Київ : ДУ «Український інститут розвитку освіти», 2025. 16 с. URL: <https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/metodychni-rekomendacziyi.pdf>
2. Сергієнко В. С. Путівник для освітян щодо відновлення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти на деокупованих територіях. Київ : ДУ «Український інститут розвитку освіти», 2025. 35 с. URL: <https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/putivnyk-dlya-osvityan.pdf>
3. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>

4. Постправда як інструмент створення «паралельної реальності» у школярів в окупації. ГО «Центр громадянської просвіти “Альменда”». URL:
<https://almenda.org/postpravda-yak-instrument-stvorenniya-paralelnoi-realnosti-u-shkolyariv-v-okupacii/>
5. Збірник інформаційно-методичних матеріалів «Як протидіяти впливу російських наративів на школярів». ГО «Центр громадянської просвіти “Альменда”». URL:
<https://almenda.org/birnik-informacijno-metodichnix-materialiv-yak-protidiyati-vplyvu-rosijskix-narativiv-na-shkolyariv/>
6. Техніки декодування російської пропаганди на заняттях з історії та громадянської освіти : навчально-методичний посібник / за ред. О. В. Волошенюк, Р. І. Євтушенко. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 81 с. URL:
<https://www.aup.com.ua/book-review/tekhniki-dekoduvannya-rosiyskoi-prop/>
7. Довженко О., Єгорова А., Іванова Т., Міський В., Потапова В., Юричко А. Медіаграмотність під час війни: теорія, методика, інтерактив : навчальний посібник / за заг. ред. О. Волошенюк, В. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 68 с. URL:
<https://www.aup.com.ua/book-review/mediagramotnist-pid-chas-viyni-teori/>
8. Потапова В. І., Дегтярьова Г. А., Мокрогуз О. П., Желіба О. В., Ковач І. М. Медіаосвіта в огні. Методичні рекомендації для вчителів курсу «Громадянська освіта» / «Історія» : навчально-методичний посібник / за ред. О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова, Р. І. Євтушенко. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 61 с. URL:
<https://www.aup.com.ua/book-review/navchalno-metodichniy-posibnik-media/>
9. Баталіна Л., Гринберг М. Зебри, сурикати та їжаки, або Як підтримувати підлітків під час війни. Київ : ТОВ «Друкарня “Бізнесполіграф”», 2024. 168 с.
10. Приховані спогади : навчально-методичний посібник для роботи з чутливими та контроверсійними темами сучасної історії України / кол. авт. Київ : ТОВ «ДЄОНІС ПЛЮС», 2022. 208 с. URL:
<https://www.tolerspace.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96-%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D0%B4%D0%B8.pdf>
11. Перехрестя: дев'ять історій про війну і насильство. URL:
https://www.tolerspace.org.ua/wpcontent/uploads/2024/06/Crossroads_ukr_full.pdf
12. Територія підтримки: безпечні простори для підлітків у часи військового конфлікту / ред. А. Ленчовська ; авт.-упоряд.: К. Крейдерман, О. Почаєвець, У. Устінова. Київ : «Все просто», 2017. 64 с. URL:
<https://www.tolerspace.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/%D0%A2%D0>

[%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%B8.pdf](https://diukraine.org/publikatsii/posibnyk-zastosuvannia-pidkhodu-informovanoho-pro-travmu-v-hromadskij-osviti/)

13. Боярський Н. Ф., Мельник О. О., Никанович В. В., Кобзева І. М. Застосування підходу, інформованого про травму, у громадянській освіті. Харків : Видавництво «АССА», 2024. 18 с. URL: <https://diukraine.org/publikatsii/posibnyk-zastosuvannia-pidkhodu-informovanoho-pro-travmu-v-hromadskij-osviti/>

Додаткова література

1. Дослідження змісту шкільних підручників Росії (2014-2022 рр.) URL: <https://almenda.org/doslidzhennya-zmistu-shkilnykh-pidruchnykiv-rosiyi/>
2. Дослідження: “Підручник і війна: навчальна література РФ на окупованій території як інструмент знищення ідентичності українців URL: <https://almenda.org/doslidzhennya-pidruchnik-i-vijna-navchalna-literatura-rf-na-okupovanij-teritorii-yak-instrument-znishhennya-identichnosti-ukrainciv/>
3. Збірка есе та плакатів «Я тебе чую: підтримую однолітків в окупації» URL: <https://almenda.org/zbirka-ese-ta-plakativ-ya-tebe-chuyu-pidtrimuyu-odnolitka-v-okupacii/>
4. Збірка есе лауреатів Всеукраїнського конкурсу учнівських есе URL: <https://almenda.org/zbirka-ese-laureativ-vseukrainskogo-konkursu-uchnivskix-ese/>
5. Дослідження “(Не)вивчені уроки: досвід країн щодо реінтеграції дітей і молоді” URL: <https://almenda.org/nevivcheni-uroki-dosvid-krajin-shhodo-reintegracii-ditej-i-molodi/>
6. Методичні матеріали ГО «ЦГП “Альменда”», підготовлені в межах апробації циклу лекцій про роль освіти в умовах збройного конфлікту та процесах реінтеграції та напрацювання залучених фахівців УДУ і ТНУ:
 - картка «Як декодувати політичний наратив»;
 - пам’ятка «Дитина з досвідом окупації: що важливо знати вчителю»;
 - чекліст «10 правил чутливої комунікації»;
 - алгоритм «Що робити у випадку стигматизації дитини в класі»;
 - алгоритм реагування на гостру емоційну реакцію учня в межах компетентності педагога;
 - добірка 3–5 педагогічних кейсів із запитаннями для аналізу;
 - збірка методичних матеріалів на основі п’яти апробованих лекцій про роль освіти в умовах збройного конфлікту та процесах реінтеграції.